

การถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาของพนักงาน
สอบสวน : แนวทางเปรียบเทียบและข้อเสนอเพื่อการปฏิรูป*
CHECKS AND BALANCES IN CRIMINAL INVESTIGATION PROCESS :
A COMPARATIVE APPROACH AND REFORM PROPOSALS

อภिरดี มิ่งวงศ์¹, บัณฑิต ขวโยธา² และ ดารณี แสงนิล³

Apiradee Mingwong¹, Bandit Khwayota² and Daranee Saengnil³

¹⁻³สาขานิติศาสตร์ คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย

¹⁻³Law Department, Integrated Disciplinary, Khon Kaen University Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: aming@kku.ac.th

วันที่รับบทความ : 25 มีนาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 19 เมษายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 21 เมษายน 2568

Received 25 March 2025; Revised 19 April 2025; Accepted 21 April 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนตามหลักนิติธรรม เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน 2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของตำรวจในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาในระบบกฎหมายต่างประเทศ ทั้งในระบบซีวิลลอว์และคอมมอนลอว์และ 3. เพื่อเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของระบบถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนในประเทศไทยและต่างประเทศ และเสนอแนวทางปฏิรูปที่เหมาะสมกับประเทศไทย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารทางกฎหมาย หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ รายงานวิจัย และกฎหมายต่างประเทศที่

Citation:

* อภिरดี มิ่งวงศ์, บัณฑิต ขวโยธา และ ดารณี แสงนิล. (2568). การถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวน : แนวทางเปรียบเทียบและข้อเสนอเพื่อการปฏิรูป. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3(2), 887-900.

Apiradee Mingwong, Bandit Khwayota and Daranee Saengnil. (2025). Checks And Balances In Criminal Investigation Process : A Comparative Approach And Reform Proposals.

Journal of Interdisciplinary Social Development, 3(2), 867-900.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ทั้งในระบบกฎหมายไทยและต่างประเทศ รวมถึงการศึกษาแนวคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับหลักนิติธรรม การแบ่งแยกอำนาจ และกลไกการถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า 1. การถ่วงดุลอำนาจในชั้นสอบสวนเป็นองค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรม ซึ่งยังขาดความชัดเจนในระบบกฎหมายไทย ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือและความโปร่งใสของกระบวนการยุติธรรม 2. ระบบกฎหมายต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมนี และฝรั่งเศส มีการพัฒนาโครงสร้างถ่วงดุลอำนาจอย่างเป็นระบบ โดยให้อัยการ ศาล และองค์กรอิสระเข้ามามีบทบาทในการควบคุมการสอบสวนตั้งแต่นั้น 3. ระบบไทยยังคงรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ตำรวจ และขาดกลไกตรวจสอบจากภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรมีการปฏิรูปทั้งในระดับกฎหมายและโครงสร้าง เช่น การให้อัยการมีบทบาทร่วมสอบสวน การเพิ่มอำนาจศาลในการกำกับดูแล และการจัดตั้งองค์กรอิสระ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มความโปร่งใสในการสอบสวน

คำสำคัญ: การถ่วงดุลอำนาจ, กระบวนการสอบสวนคดีอาญา, หลักนิติธรรม, การเปรียบเทียบกฎหมาย

Abstract

This research article aims to examine the mechanisms of checks and balances in the criminal investigation process conducted by inquiry officials under the rule of law, focusing on the protection of individual rights and liberties. The study is structured around three primary objectives 1.To study the concepts and legal theories related to the checks and balances of police powers during criminal investigations, particularly in accordance with the rule of law 2.To analyze the mechanisms for external oversight and control over police investigations in foreign legal systems, both in civil law and common law jurisdictions 3.To compare the strengths and weaknesses of investigative oversight mechanisms in Thailand with those in selected foreign countries, and to propose suitable reform guidelines for the Thai legal context.

This study adopts a qualitative research methodology, primarily through documentary research. It gathers data from statutes, legal doctrines, academic articles, research reports, and relevant foreign legislation. The analysis employs content analysis and comparative legal analysis to evaluate the structure, powers, and oversight mechanisms involved in criminal investigations.

The findings indicate that: 1. Effective checks and balances in the investigative stage are essential to upholding the rule of law; however, such mechanisms remain vague and underdeveloped in Thai law, thereby undermining the transparency and credibility of the justice process. 2. Countries such as the United States, the United Kingdom, Germany, and France have established comprehensive oversight structures—prosecutors, courts, and independent bodies play critical roles in supervising police investigations from the outset. 3. Thailand's current system centralizes investigative authority under the police and lacks robust external oversight. Therefore, legal and structural reforms are necessary. These include empowering public prosecutors to co-direct investigations, enhancing judicial oversight, establishing independent oversight agencies, and applying modern technology to promote transparency and accountability in the investigative process.

Keywords: checks and balances, criminal investigation process, rule of law, comparative legal analysis

บทนำ

กระบวนการสอบสวนคดีอาญาเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของระบบยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีบทบาทในการค้นหาความจริงและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อประกอบการฟ้องคดีต่อศาล ขั้นตอนนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้อำนาจรัฐผ่านพนักงานสอบสวน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่การใช้อำนาจดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้หลักนิติธรรม และมีกลไกที่เหมาะสมในการควบคุม ตรวจสอบ และถ่วงดุล

เพื่อไม่ให้เกิดการใช้อำนาจโดยมิชอบ อันอาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง

แม้ว่าในประเทศไทยจะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของพนักงานสอบสวนไว้อย่างชัดเจนในกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับการตรวจสอบการใช้อำนาจและการขาดความโปร่งใสในการดำเนินการสอบสวน ทำให้เกิดข้อกังขาต่อความเป็นกลางและความยุติธรรมในกระบวนการดังกล่าว ตัวอย่างของปัญหา เช่น การบังคับให้ผู้ต้องหารับสารภาพ การแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอก และการละเลยหน้าที่ในคดีที่มีความอ่อนไหวทางการเมืองหรือสังคม

การสอบสวนคดีอาญาเป็นกระบวนการที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของคดี โดยอำนาจของพนักงานสอบสวนในระบบกฎหมายไทยถือเป็นอำนาจที่กว้างขวางและมีลักษณะรวมศูนย์สูง ต่างจากหลายประเทศที่มีกลไกการถ่วงดุลเพื่อกำกับดูแลอำนาจของตำรวจ เช่น ในสหรัฐอเมริกา พนักงานอัยการมีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแลกระบวนการสอบสวน ในขณะที่สหราชอาณาจักรมีองค์กรอิสระที่ตรวจสอบการสอบสวนคดีอาญาโดยตรง

ในอดีต ประเทศไทยได้พยายามแก้ไขปัญหการใช้อำนาจโดยมิชอบของพนักงานสอบสวนผ่านการปฏิรูปองค์กรตำรวจ การแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และการจัดตั้งหน่วยงานอิสระเพื่อกำกับดูแล อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจของพนักงานสอบสวนยังคงเป็นที่ถกเถียง และยังไม่มีมีการปรับปรุงโครงสร้างที่สามารถสร้างกลไกการถ่วงดุลอำนาจที่มีประสิทธิภาพได้อย่างแท้จริง

ความสำคัญของปัญหาคือ ระบบสอบสวนที่ขาดกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพอาจนำไปสู่ปัญหาหลายประการ เช่น

1. การใช้อำนาจเกินขอบเขต พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการรวบรวมพยานหลักฐาน การสอบปากคำ และการควบคุมตัวผู้ต้องหา ซึ่งหากไม่มีการกำกับดูแลที่เหมาะสม อาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางมิชอบ เช่น การบังคับให้รับสารภาพ หรือการละเมิดสิทธิผู้ต้องหา

2. การแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอก ระบบที่รวมศูนย์อำนาจทำให้พนักงานสอบสวนมีความเสี่ยงต่อการถูกกดดันจากบุคคลหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอิทธิพลทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ

3. การขาดความโปร่งใส ปัจจุบันระบบการสอบสวนในประเทศไทยยังไม่มีระบบที่กการดำเนินการอย่างเป็นระบบและไม่มีช่องทางที่ชัดเจนให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวนได้

4. ความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม การไม่มีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพอาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติในการดำเนินคดี โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

ปัญหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีกรณีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนคดีอาญาที่สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปฏิรูประบบ เช่น: กรณีการบังคับให้รับสารภาพโดยใช้ความรุนแรงหรือการข่มขู่ การละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในคดีที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีอิทธิพลการสูญหายของหลักฐานสำคัญในกระบวนการสอบสวน การดำเนินคดีที่ล่าช้าและไม่มีความเป็นอิสระในปัจจุบัน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอบสวนคดีอาญาในประเทศไทย ได้แก่

1. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดอำนาจและหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในการดำเนินการสอบสวน
2. พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ กำหนดโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของตำรวจไทย ซึ่งรวมถึงพนักงานสอบสวน
3. พระราชบัญญัติองค์กรอัยการและพนักงานอัยการ กำหนดบทบาทของพนักงานอัยการในกระบวนการพิจารณาคดี แต่ยังไม่มียอำนาจกำกับดูแลการสอบสวนอย่างแท้จริง
4. กฎหมายสิทธิมนุษยชนและกฎหมายป้องกันการทรมานและการอุ้มหาย - เป็นเครื่องมือในการป้องกันการละเมิดสิทธิในระหว่างกระบวนการสอบสวน

อย่างไรก็ตาม ข้อกฎหมายเหล่านี้ยังขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการถ่วงดุลอำนาจของพนักงานสอบสวน ทำให้การปฏิรูปกฎหมายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและโปร่งใสในกระบวนการสอบสวนคดีอาญา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนตามหลักนิติธรรม เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของตำรวจในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาในระบบกฎหมายต่างประเทศ ทั้งในระบบซีวิลลอว์และคอมมอนลอว์

3. เพื่อเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของระบบถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนในประเทศไทยและต่างประเทศ และเสนอแนวทางปฏิรูปที่เหมาะสมกับประเทศไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยทางนิติศาสตร์ (Legal Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Legal Analysis)

1. การเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) บทบัญญัติกฎหมายไทย ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ, พระราชบัญญัติองค์กรอัยการ, พระราชบัญญัติป้องกันการทรมานและการอุ้มหาย และกฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เช่น Criminal Procedure Act (UK), German Code of Criminal Procedure, Code de Procédure Pénale (France), Federal Rules of Criminal Procedure (USA)

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงงานวิจัยเปรียบเทียบด้านกฎหมายอาญาและสิทธิมนุษยชน

2. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ใช้ วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และ การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analysis) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

2.1 วิเคราะห์ทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรมและการถ่วงดุลอำนาจ

2.2 วิเคราะห์โครงสร้างทางกฎหมายและองค์กรของระบบต่างประเทศ

2.3 เปรียบเทียบโครงสร้างของไทยกับต่างประเทศในประเด็นสำคัญ

ผลการวิจัย (Results) ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างประเทศไทยกับประเทศที่มีระบบถ่วงดุลที่ชัดเจน โดยเฉพาะการควบคุมตั้งแต่ต้นทาง ซึ่งในไทยยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างและการตรวจสอบภายนอกอย่างมาก กลไกที่มีอยู่ยังไม่

สามารถรับประกันความเป็นธรรมและความโปร่งใสในชั้นสอบสวนได้อย่างแท้จริงซึ่งสามารถวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ได้ดังนี้

วิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนตามหลักนิติธรรม

ผลการศึกษาพบว่า หลักการถ่วงดุลอำนาจ (Checks and Balances) เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบนิติรัฐ (Rechtsstaat) และหลักนิติธรรม (Rule of Law) โดยเฉพาะในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาซึ่งเป็นจุดที่อำนาจรัฐอาจกระทบสิทธิของประชาชนได้โดยตรง กลไกการถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการสอบสวนจึงมีเป้าหมายเพื่อป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขตของพนักงานสอบสวน และเพื่อให้เกิดการตรวจสอบจากหน่วยงานที่ไม่ใช่ผู้ใช้อำนาจนั้นโดยตรง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย หลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers – Montesquieu) หลักการตรวจสอบถ่วงดุลเชิงโครงสร้าง (Institutional Checks) แนวคิดกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม (Due Process of Law) หลักสิทธิมนุษยชนสากล เช่น ICCPR, มาตรา 9 และ 14

สรุปได้ว่า การควบคุมอำนาจสอบสวนมิใช่เพียงการควบคุมทางวินัยหรือกฎหมายอาญาเท่านั้น แต่ต้องมีโครงสร้างทางกฎหมายที่ส่งเสริมการตรวจสอบอำนาจอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติ

วิเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของตำรวจในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาในระบบกฎหมายต่างประเทศ ทั้งในระบบซีวิลลอว์และคอมมอนลอว์ สามารถแยกออกตามประเทศต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1. สหรัฐอเมริกา (Common Law) ผลการวิจัยพบว่า

1.1 พนักงานสอบสวนอยู่ภายใต้การกำกับของ Prosecutor (District Attorney) โดยอัยการมีบทบาทชี้แนะการสอบสวนและสามารถยับยั้งไม่ให้ฟ้องคดีหากพยานหลักฐานไม่เพียงพอ

1.2 ระบบ Grand Jury ทำหน้าที่ประเมินความชอบธรรมของคดีก่อนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม

1.3 มีหน่วยงานอิสระ เช่น Civilian Complaint Review Board ตรวจสอบตำรวจ

ข้อดี เน้นสิทธิเสรีภาพผู้ต้องหา การเปิดเผยหลักฐาน การคัดกรองก่อนฟ้อง

ข้อเสีย มีปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมในการเข้าถึงอัยการ

2. อังกฤษ (Common Law) ผลการวิจัยพบว่า

2.1 มืองค์กรอิสระตรวจสอบตำรวจชื่อว่า Independent Office for Police Conduct (IOPC)

2.2 อัยการ (Crown Prosecution Service) เข้าร่วมพิจารณาคดีและชี้ขาดการฟ้อง

2.3 กระบวนการสอบสวนต้องสอดคล้องกับกฎหมาย Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE)

ข้อดี ตรวจสอบจากหลายระดับ ทั้งภายใน-ภายนอก

ข้อเสีย ระบบอาจล่าช้าในคดีที่มีความซับซ้อน

3. เยอรมนี (Civil Law) ผลการวิจัยพบว่า

3.1 พนักงานอัยการมีอำนาจควบคุมการสอบสวนของตำรวจโดยตรงตาม German Code of Criminal Procedure (StPO)

3.2 ไม่มีพนักงานสอบสวนที่มีอำนาจอิสระ แต่อยู่ภายใต้การชี้นำของ Staatsanwalt (อัยการ)

3.3 ศาลสามารถออกคำสั่งตรวจสอบหรือปฏิเสธพยานหลักฐานที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

ข้อดี ควบคุมแน่นแฟ้น มีความเป็นกลางสูง

ข้อเสีย ความล่าช้าอาจเกิดในคดีที่ต้องพิจารณาเชิงลึก

4. ฝรั่งเศส (Civil Law) ผลการวิจัยพบว่า

4.1 มีผู้พิพากษาสอบสวน (juge d'instruction) ทำหน้าที่เป็นกลางในการตรวจสอบพยานหลักฐาน ร่วมกับอัยการ

4.2 ระบบนี้ใช้เฉพาะคดีร้ายแรงหรือคดีที่ซับซ้อน

4.3 มีการแบ่งแยกหน้าที่ชัดเจนระหว่างตำรวจ อัยการ และศาล

ข้อดี คุ้มครองสิทธิเสรีภาพได้ดี, ตรวจสอบเชิงลึก

ข้อเสีย ใช้ทรัพยากรสูง และอาจซ้ำซ้อนในหน้าที่กับอัยการ

เมื่อวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของระบบถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนในประเทศไทยและต่างประเทศ และเสนอแนวทางปฏิรูปที่เหมาะสม ได้ดังนี้

1. บทบาทของอัยการในชั้นสอบสวน ในระบบของไทยไม่มีบทบาทตั้งแต่ต้นแล้ว ส่วนในระบบต่างประเทศนั้นมีบทบาทตั้งแต่ต้น เช่น เยอรมนี, สหรัฐอเมริกา

2. ศาลควบคุมการควบคุมตัว/สอบสวน ในระบบของไทยศาลมีอำนาจจำกัดเฉพาะในเรื่องหมายส่วนในระบบต่างประเทศนั้นศาลมีบทบาทมากกว่า เช่น ฝรั่งเศส, เยอรมนี

3. องค์การอิสระกำกับการสอบสวน ในระบบของไทยศาลมีอำนาจจำกัดเฉพาะในเรื่องการออกหมายศาล ส่วนในระบบต่างประเทศนั้นศาลมีบทบาทมากกว่า เช่น ฝรั่งเศส, เยอรมนี

4. การใช้เทคโนโลยีเพื่อความโปร่งใส ในระบบของไทย ยังมีไม่ทั่วถึง เช่น การบันทึกวิดีโอ ส่วนในระบบต่างประเทศนั้น มีระบบบันทึกเสียง/ภาพบังคับใช้ตามกฎหมาย

ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปที่เหมาะสมกับประเทศไทย

1. เพิ่มบทบาทของพนักงานอัยการตั้งแต่เริ่มกระบวนการสอบสวน
2. ให้อำนาจศาลในการสั่งสอบสวนหรือควบคุมกระบวนการสอบสวนปากคำ
3. จัดตั้ง คณะกรรมการอิสระตรวจสอบการสอบสวน โดยมีตัวแทนจากสภานายความ นักวิชาการ และภาคประชาชน
4. ใช้เทคโนโลยี เช่น การบันทึกวิดีโอ, ฐานข้อมูลกลาง, และ ระบบร้องเรียนออนไลน์เพื่อความโปร่งใสและตรวจสอบได้

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า กลไกการถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการสอบสวนเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบนิติธรรม (Rule of Law) โดยมีจุดประสงค์เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลพินิจในทางที่ละเมิดสิทธิของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับหลัก Separation of Powers ของมองแตสกีเยอ (Montesquieu) ที่ระบุว่า การใช้อำนาจจะต้องถูกควบคุมด้วยอำนาจอื่น

การค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ Packer (1968) ในแนวคิด Due Process Model ที่ให้ความสำคัญกับการควบคุมอำนาจของรัฐและการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาอย่างเข้มงวด เช่นเดียวกับแนวคิดของ Ashworth & Redmayne (2020) ซึ่งเน้นว่าหากไม่มีกลไกถ่วงดุลในชั้นสอบสวน การพิจารณาคดีภายหลังก็ไม่สามารถชดเชยความเสียหายของสิทธิที่ถูกละเมิดไปได้

งานวิจัยของ นิพนธ์ เทอดอุดม (2563) ยังสนับสนุนประเด็นนี้โดยระบุว่า การขาดกลไกควบคุมอำนาจพนักงานสอบสวนเป็นสาเหตุหนึ่งของความไม่โปร่งใสและการเลือกปฏิบัติในระบบสอบสวนไทย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบกลไกการถ่วงดุลอำนาจในระบบกฎหมายต่างประเทศ

จากการศึกษาระบบของสหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมนี และฝรั่งเศส พบว่าแต่ละประเทศมีแนวทางควบคุมอำนาจของพนักงานสอบสวนที่แตกต่างกัน แต่ล้วนยึดหลักการมี "องค์กรอิสระนอกตัวสอบสวน" เข้ามามีบทบาทในกระบวนการสอบสวนตั้งแต่ต้น เช่น 1. ฝรั่งเศส มีผู้พิพากษาสอบสวน 2. เยอรมนี อัยการควบคุมสอบสวนโดยตรง 3. อังกฤษ มี IOPC ตรวจสอบภายนอก 4. สหรัฐอเมริกา ใช้ Grand Jury และการตรวจสอบคู่ขนานโดยอัยการ

ผลนี้สอดคล้องกับงานของ Langer (2018) ซึ่งเสนอว่าอัยการควรมีบทบาทอย่างต่อเนื่องในการกำกับตำรวจเพื่อให้กระบวนการสอบสวนมีความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะในคดีที่มีความซับซ้อน หรือคดีที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรืออิทธิพลภายนอก

อีกทั้งยังสนับสนุนข้อค้นพบของ Stuntz (2011) ที่เตือนว่า หากระบบสอบสวนไม่มีการตรวจสอบที่เข้มแข็ง อาจกลายเป็นช่องทางของความอยุติธรรม โดยเฉพาะต่อผู้ต้องหาที่มีสถานะทางสังคมต่ำ

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 3 การเปรียบเทียบระบบไทยกับต่างประเทศ และการเสนอแนวทางปฏิรูป เมื่อเปรียบเทียบกับระบบต่างประเทศ พบว่า ประเทศไทยมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างถ่วงดุลอย่างชัดเจน กล่าวคือ

1. พนักงานสอบสวนอยู่ในโครงสร้างเดียวกับตำรวจ
2. อัยการไม่มีอำนาจร่วมสอบสวน
3. ศาลมีอำนาจน้อยในชั้นสอบสวน
4. ขาดองค์กรอิสระเฉพาะทางในการตรวจสอบ

ผลการวิจัยข้อนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ วิษณุ เครืองาม (2558) ซึ่งชี้ว่าระบบสอบสวนไทยไม่สามารถแยกตัวจากอำนาจบริหารได้อย่างแท้จริง จึงควรจัดตั้งองค์กรอิสระที่ไม่ขึ้นกับตำรวจ หรือให้อัยการมีบทบาทตั้งแต่ต้น

นอกจากนี้ ยังสัมพันธ์กับผลจากการปฏิรูปในต่างประเทศ เช่น อังกฤษที่จัดตั้ง IOPC, ฝรั่งเศสที่แยกบทบาทผู้พิพากษาสอบสวน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในบริบทไทย เช่น การเสนอ

ให้อัยการร่วมสอบสวน, การ บันทึกวิดีโอทุกกระบวนการสอบสวน, หรือการจัดตั้ง คณะกรรมการอิสระด้านสิทธิในการสอบสวน

ประเด็นสรุปจากการอภิปราย

1. กลไกการถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการสอบสวนเป็นหัวใจของกระบวนการยุติธรรม ที่เป็นธรรม
2. ประเทศไทยยังขาดกลไกดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับกฎหมาย โครงสร้าง องค์กร และวิธีปฏิบัติ
3. การเปรียบเทียบระบบกฎหมายต่างประเทศเผยให้เห็นแนวทางที่สามารถนำมาปรับ ใช้ได้ เช่น การควบคุมโดยอัยการ การตรวจสอบโดยศาล และการมีองค์กรอิสระ
4. การวิจัยครั้งนี้จึงมีคุณค่าทั้งในทางวิชาการและในทางนโยบาย โดยเสนอโมเดลที่ ผสมผสานแนวคิดสากลเข้ากับโครงสร้างไทยอย่างเหมาะสม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างประเทศไทยกับ ประเทศที่มีระบบถ่วงดุลอำนาจที่ชัดเจน โดยเฉพาะในด้านการควบคุมอำนาจตั้งแต่ต้นทางซึ่ง ประเทศไทยยังประสบปัญหาเรื่องข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและการตรวจสอบภายนอกอย่างมาก กลไกที่มีอยู่ยังไม่สามารถรับประกันความเป็นธรรมและความโปร่งใสในชั้นสอบสวนได้อย่าง แท้จริง ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยในวัตถุประสงค์แรกคือ การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการถ่วงดุลอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาของพนักงาน สอบสวนตามหลักนิติธรรม พบว่าแนวคิดสำคัญ ได้แก่ หลักการถ่วงดุลอำนาจ หลักการ แบ่งแยกอำนาจ แนวคิดกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม และหลักสิทธิมนุษยชนสากล เช่น ICCPR ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการควบคุมอำนาจสอบสวนมิใช่เพียงแค่การควบคุมทางวินัยหรือกฎหมาย อาญาเท่านั้น แต่ต้องมีโครงสร้างทางกฎหมายที่เอื้อต่อการตรวจสอบอำนาจอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับนโยบายไปจนถึงระดับปฏิบัติ ส่วนในวัตถุประสงค์ที่สอง ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ กระบวนการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของตำรวจในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาในระบบ กฎหมายต่างประเทศ พบว่าแต่ละประเทศมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน เช่น สหรัฐอเมริกามี อัยการเป็นผู้กำกับการสอบสวน มีระบบ Grand Jury และหน่วยงานอิสระตรวจสอบตำรวจ อังกฤษมี IOPC ตรวจสอบตำรวจและมีกฎหมาย PACE ควบคุมกระบวนการสอบสวน เยอรมนี

มีอัยการเป็นผู้ควบคุมการสอบสวนโดยตรง และฝรั่งเศสมีผู้พิพากษาสอบสวนที่ทำหน้าที่ควบคู่กับอัยการโดยเฉพาะในคดีร้ายแรงหรือซับซ้อน ซึ่งต่างจากระบบของไทยที่ยังขาดกลไกอิสระและการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย ในวัตถุประสงค์ที่สามเป็นการเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของระบบถ่วงดุลอำนาจระหว่างไทยกับต่างประเทศ พบว่าประเทศอื่นมีการให้บทบาทแก่อัยการและศาลมากกว่า เมืองคอร์ริสที่มียอำนาจจริงในการกำกับตรวจสอบ มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อความโปร่งใสมากกว่าไทยอย่างชัดเจน ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยจึงประกอบด้วย การเพิ่มบทบาทของอัยการตั้งแต่เริ่มกระบวนการสอบสวน การให้อำนาจศาลมากขึ้นในการควบคุมการสอบสวน การจัดตั้งคณะกรรมการอิสระที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ และการนำเทคโนโลยี เช่น การบันทึกวิดีโอ ระบบฐานข้อมูลกลาง และระบบร้องเรียนออนไลน์มาใช้เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและตรวจสอบได้จริงในทุกขั้นตอน

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

1.1 กำหนดนโยบายให้พนักงานอัยการเข้ามามีบทบาทร่วมในกระบวนการสอบสวน โดยเฉพาะในคดีอุกฉกรรจ์ คดีความมั่นคง และคดีที่มีข้อสงสัยในพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ และการเข้าร่วมของอัยการควรเกิดขึ้นตั้งแต่ต้นทาง เพื่อให้คำแนะนำเรื่องพยานหลักฐานและแนวทางที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้ต้องหา

1.2 ส่งเสริมนโยบาย “ความโปร่งใสในการสอบสวน” ด้วยเทคโนโลยี เช่น การบังคับใช้ระบบ การบันทึกภาพและเสียง ทุกขั้นตอนในการสอบสวนและการจัดทำ ฐานข้อมูลกลาง ที่สามารถตรวจสอบย้อนหลังได้โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใต้กรอบกฎหมาย

1.3 ส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชนและองค์กรเอกชนในการติดตามการสอบสวน ผ่านการมี คณะกรรมการตรวจสอบพฤติกรรมเจ้าหน้าที่สอบสวน ซึ่งมีตัวแทนจากสภาทนายความ นักวิชาการ และภาคประชาชน

2. ข้อเสนอเชิงกฎหมาย (Legal Reform Proposals)

2.1 แก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพิ่มบทบัญญัติที่ให้อัยการสามารถเข้าร่วมสอบสวนในคดีที่มีความซับซ้อนหรือมีผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและให้ศาลมีอำนาจในการตรวจสอบกระบวนการสอบสวนเชิงเนื้อหา ไม่จำกัดเฉพาะการออกหมาย

2.2 ตรากฎหมายเฉพาะเพื่อจัดตั้ง “คณะกรรมการอิสระตรวจสอบการสอบสวน” ให้มีสถานะเป็นหน่วยงานอิสระตามรัฐธรรมนูญและมีอำนาจในการรับเรื่องร้องเรียน ตรวจสอบพฤติกรรมเจ้าหน้าที่สอบสวน และรายงานผลต่อสาธารณะ

2.3 ตรากฎหมายบังคับใช้เทคโนโลยีตรวจสอบการสอบสวน กำหนดให้การบันทึกภาพ/เสียงในห้องสอบสวนเป็นสิ่งจำเป็นในทุกคดี และมีผลทางกฎหมายและกำหนดให้การไม่บันทึกหรือการปกปิดข้อมูลเป็นความผิดทางวินัยและอาญา

2.4 ปรับปรุง พ.ร.บ. ตำรวจแห่งชาติ และ พ.ร.บ. องค์การอัยการ เพื่อลดความรวมศูนย์อำนาจสอบสวนไว้ที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติและเพิ่มอิสระของอัยการในการกำกับสอบสวนอย่างแท้จริง โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับการร้องขอจากตำรวจ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต (Recommendations for Future Research)

3.1 ศึกษาประสิทธิภาพของการนำอัยการเข้าร่วมสอบสวนในระดับพื้นที่เช่น การทดลองนำร่องในบางจังหวัด หรือในคดีบางประเภท เพื่อติดตามผลในทางปฏิบัติ

3.2 วิจัยเปรียบเทียบระบบการสอบสวนในประเทศอาเซียน เช่น เวียดนาม, สิงคโปร์, อินโดนีเซีย, ฟิลิปปินส์ เพื่อขยายฐานความรู้ในระดับภูมิภาค

3.3 ศึกษาการใช้เทคโนโลยี AI และระบบ Big Data ในการเฝ้าระวังการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่สอบสวน เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลที่เหมาะสมกับบริบทไทย

เอกสารอ้างอิง

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. (2561). หลักนิติธรรมกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม.

นิพนธ์ เทอดอุดม. (2563). การตรวจสอบการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวน: แนวทางการ

ปฏิรูปในบริบทไทย. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 49(2), 45-67.

วิชญ์ เครื่องงาม. (2558). กฎหมายกับกระบวนการยุติธรรม: มุมมองจากหลักนิติธรรม.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานอัยการสูงสุด. (2564). บทบาทของอัยการในการกำกับดูแลการสอบสวนคดีอาญา.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานอัยการสูงสุด.

Ashworth, A., & Redmayne, M. (2020). The Criminal Process (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.

Langbein, J. H. (2017). *The Origins of Adversary Criminal Trial*. Oxford: Oxford University Press.

Langer, M. (2018). Comparative analysis of prosecutorial control over police investigations. *American Journal of Comparative Law*, 66(3), 527–550.

Packer, H. (1968). *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: Stanford University Press.

Stuntz, W. J. (2011). *The Collapse of American Criminal Justice*. Harvard: Harvard University Press.